

I.I.E.S

تحلیل تاثیر بحران روسیه-اکراین بر بازار گازی اروپا

ترسیم راهبردی

شماره: ۸

نویسنده:

محمدصادق جوکار

دیپلماسی انرژی

تهران خیابان ولیعصر روبروی پارک ملت خیابان سایه پلاک ۶۵

تلفن: ۲۷۶۴۴۳۲۹

آدرس اینترنتی: www.energydiplomacy.iies.ac.ir

با توجه به جایگاه استراتژیک انرژی و اهمیت عرضه ایمن و کافی آن در تعیین جایگاه کشورها در سلسله مراتب قدرت جهانی، موضوع امنیت عرضه انرژی برای اتحادیه اروپا به دلیل وابستگی شدید این اتحادیه به واردات انرژی (عمدتاً نفت و گاز طبیعی) دارای اهمیت استراتژیک می باشد. موضوعی که منجر به تشدید نگرانی‌های امنیتی اتحادیه اروپا شده است، بی‌اعتمادی به روسیه (با توجه به بحران اکراین) به عنوان اصلی‌ترین عرضه‌کننده انرژی این اتحادیه در استفاده از انرژی به عنوان یک ابزار سیاسی است. مواردی نظیر بحران گازی زمستان ۲۰۰۸ (قطع گاز اکراین) سبب شد که اتحادیه اروپا سعی کند در راهبردهای کلان انرژی خود به متنوع‌سازی مسیرها و منابع عرضه انرژی خود در کاهش وابستگی به عرضه انرژی روسیه بپردازد. به رغم این نگرانی، روسیه در سالهای ۲۰۰۹ و ۲۰۱۱ با افتتاح فازهای ۱ و ۲ خط لوله جریان شمالی به افزایش حضور گازی خود در اروپا پرداخته و سهم خود را از ۲۶ درصد به ۳۴ درصد افزایش داده است. علاوه بر این سعی نموده که سهم خود را با طرح خط لوله جریان جنوبی-در رقابت با ناباکو- افزایش دهد. اما به نظر می رسد که تشدید بحران اکراین ۲۰۱۴ و تلاش برای جداسازی و الحاق شبه جزیره کریمه و شرق اکراین به خاک خود، شاهد دوره ای از تنش در روابط روسیه و اتحادیه اروپا باشیم که اثرات مهمی بر بازار گازی منطقه ای و جهانی خواهد گذاشت. این نوشته به دنبال تحلیل اثرات بحران اکراین از منظر تاثیر بر بازار گاز منطقه ای و جهانی است.

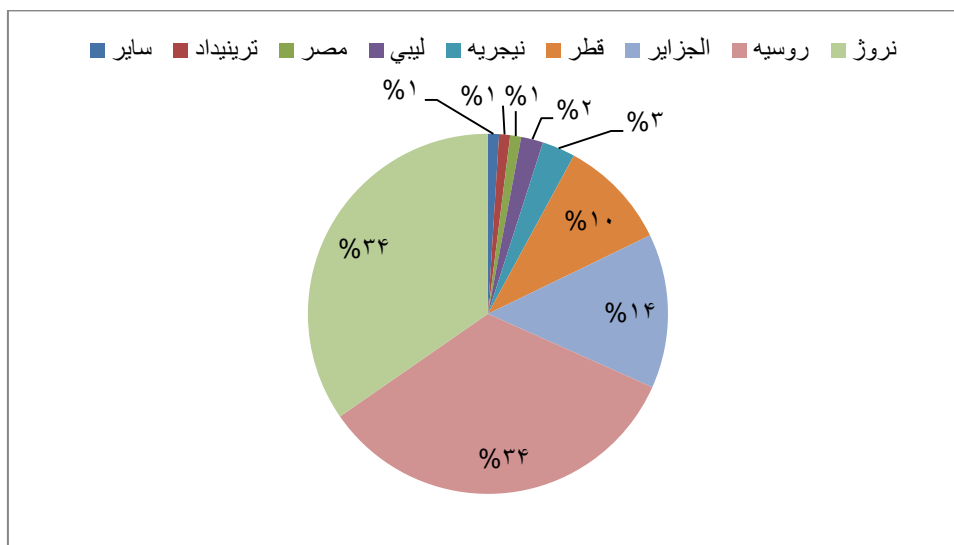
۱- چشم انداز وضعیت گازی اتحادیه اروپا و تشدید وابستگی به واردات

در سال ۲۰۱۲ مجموع واردات گازی اتحادیه اروپا ۱۱ تریلیارد فوت مکعب (معادل ۳۱۳/۳ میلیارد مترمکعب) بود که نروژ و روسیه حدود ۷۰ درصد عرضه آن را به خود اختصاص داده اند. مطابق پیش‌بینی های آژانس بین المللی انرژی (۲۰۱۲) میزان تقاضای گازی اروپا از ۳۲۵ میلیارد مترمکعب در ۱۹۹۰ به ۵۵۰ و ۶۶۹ میلیارد مترمکعب در سالهای ۲۰۱۵ و ۲۰۳۵ خواهد رسید. این درحالی است که به دلیل کاهش تولید داخلی گاز طبیعی اتحادیه اروپا، وابستگی این اتحادیه به واردات برای تامین تقاضای گازی خود از حدود ۶۲ درصد در سال ۲۰۱۰ به حدود ۸۳ درصد در سال ۲۰۳۵ خواهد رسید.

¹ - Ratner, M., Belkin, P., Nichol, J., & Woehrel, S. (2012). Europe's Energy Security: Options and Challenges to Natural Gas Supply Diversification. *Current Politics & Economics Of Europe*, NO.23, PP.6-8.

تحلیل تاثیر بحران روسیه-اکراین بر بازار گازی اروپا

سهم کشورهای صادرکننده گاز طبیعی به اروپا

میزان وابستگی کشورهای اروپایی به گاز وارداتی از روسیه

کشور	سهم گاز در سبد انرژی	درصد وابستگی به روسیه	کشور	سهم گاز در سبد انرژی	درصد وابستگی به روسیه
اتریش	۱۲/۸ درصد	۵۲/۲ درصد	ایتالیا	۷/۵ درصد	۱۹/۸ درصد
بلژیک	۱۰/۹ درصد	۴۳/۲ درصد	لاتویا	۳۱ درصد	۱۰۰ درصد
بلغارستان	۱۳/۶ درصد	۱۰۰ درصد	لیتوانی	۵۰ درصد	۱۰۰ درصد
کرواسی	۹/۴ درصد	۳۷/۱ درصد	لوکزامبورگ	۶/۱ درصد	۲۷/۹ درصد
قبرس	۰ درصد	۰ درصد	مالت	۰ درصد	۰ درصد
چک	۱۴/۲ درصد	۸۵/۵ درصد	هلند	۲/۱ درصد	۵/۸ درصد
دانمارک	۰ درصد	۰ درصد	لهستان	۸/۳ درصد	۵۴/۲ درصد
استونی	۱۰ درصد	۱۰۰ درصد	پرتغال	۰ درصد	۰ درصد
فنلاند	۱۰/۶ درصد	۱۰۰ درصد	رومانی	۸/۸ درصد	۲۴/۲ درصد
فرانسه	۲/۷ درصد	۱۷/۲ درصد	اسلواکی	۲۰/۳ درصد	۶۳/۳ درصد
آلمان	۸/۷ درصد	۳۹/۹ درصد	اسلونی	۶/۳ درصد	۵۷/۴ درصد
یونان	۷/۲ درصد	۵۴/۸ درصد	اسپانیا	۰ درصد	۰ درصد
مجارستان	۱۹/۷ درصد	۴۹/۵ درصد	سوئد	۱/۹ درصد	۱۰۰ درصد
ایرلند	۰ درصد	۰ درصد	انگلستان	۰ درصد	۰ درصد

۲- برنامه متنوع سازی منابع و مسیرهای عرضه اتحادیه اروپا و چالشهای آن

به دلیل احساس تهدید اروپا از استفاده روسیه از موضع انرژی به عنوان سلاح سیاسی، این اتحادیه در استراتژی ۲۰۲۰ خود و همچنین گزارش کمیسیون اروپایی (۱۴ اکتبر ۲۰۱۳) در تدوین «چشم انداز زیرساختی بلندمدت برای اروپا و فراتر از آن» به متنوع سازی منابع و مسیرهای عرضه گاز طبیعی وارداتی خود تاکید ویژه ای داشته است.

استراتژی انرژی جدید اتحادیه اروپا (۲۰۲۰) بر روی ۵ اولویت متمرکز شده است که عبارتند از:

الف) دستیابی به اهداف افزایش کارایی انرژی در اروپا،

ب) ایجاد «بازار انرژی همگرای پان اروپایی»،

پ) تقویت مصرف کنندگان و دستیابی به بالاترین حد ایمنی و امنیت در زمینه انرژی،

ث) گسترش رهبری اروپا در زمینه نوآوری و فن آوری انرژی و نهایتاً

ح) تقویت ابعاد خارجی بازار انرژی اروپا.

در این سند، برنامه های اقدام اولویت پنجم، بر پیگیری متنوع سازی مسیرها و منابع وارداتی، مشارکت انرژی از سوی اتحادیه با کشورهای عرضه کننده و ترانزیتی با هدف ارتقاء اصول ذکر شده در «پیمان منشور انرژی اروپا» - چون آزادی ترانزیت، شفافیت، ایمنی، فرصت های سرمایه گذاری مطابق با حقوق بین الملل - تاکید شده است.

کمیسیون اروپایی نیز اولویت های انرژی این اتحادیه را تنها بدیل های عرضه انرژی غیرروسی مورد توجه قرار گرفته و هیچ اشاره ای به افزایش واردات گازی از روسیه از طریق خط لوله جریان جنوبی نشده است. مطابق گزارش این کمیسیون، اولویت های گازی اتحادیه اروپا در منابع واردات گازی خود تا سال ۲۰۲۰ عبارتند از:

- خط لوله ارتباطی گاز طبیعی شمالی- جنوبی در اروپای غربی: توسعه زیرساخت های گازی برای جریان گازی شمال- جنوب در اروپای غربی برای تنوع بخشی بیشتر مسیرهای عرضه گاز و افزایش قابلیت انتقال گاز در کوتاه مدت.
- خطوط لوله ارتباطی شمالی- جنوبی در اروپای مرکزی و اروپای جنوب شرقی: توسعه زیرساخت های گازی برای ارتباط بین منطقه دریای بالتیک و دریاهای اژه، مدیترانه شرقی و دریای سیاه و همچنین برای تقویت متنوع سازی و امنیت عرضه گاز.
- کریدور گازی جنوبی (SGC): توسعه زیرساخت های برای انتقال گاز طبیعی از حوزه کاسپین، آسیای مرکزی، خاورمیانه، مدیترانه شرقی به اتحادیه برای تقویت متنوع سازی عرضه گاز.
- طرح ارتباط بازار انرژی منطقه بالتیک در زمینه گاز طبیعی: توسعه زیرساخت های گازی برای پایان بخشی به انزوای سه دولت حوزه دریای بالتیک و فنلاند و وابستگی آنها به یک عرضه کننده و همچنین تقویت زیرساخت های شبکه داخلی و افزایش متنوع سازی و امنیت عرضه در منطقه دریای بالتیک.^۲

2 - European Commission(2013) Long term infrastructure vision for Europe and beyond. P.6-8, Available At:<<http://eur-lex.europa.eu/Result.do?direct=yes&lang=en&where=EUROVOC:001142&whereihm=EUROVOC:gas%20pipeline>>

تحلیل تاثیر بحران روسیه-اکراین بر بازار گازی اروپا

در مجموع می توان گزینه های اتحادیه اروپا برای متنوع سازی منابع و مسیرهای غیر روسی گاز وارداتی خود را بصورت زیر خلاصه نمود :

الف) پروژه کریدور جنوبی برای واردات گازی از حوزه کاسپین و خاورمیانه،

ب) واردات گازی از آفریقای شمالی،

پ) توسعه پایانه های واردات ال ان جی و

ث) افزایش ضریب برداشت منابع متعارف داخلی و توسعه منابع نامتعارف (گاز شیل) خود این اتحادیه دانست، اما این گزینه های بدیل برای کاهش وابستگی گازی به روسیه هر یک با مشکلاتی مواجه بوده که بدون حل آنها، استراتژی متنوع سازی مسیرها و منابع عرضه گازی به این اتحادیه را با عدم موفقیت روبرو خواهد کرد. این عوامل عبارتند از:

- **موضوع تهدیدات امنیتی در عرضه گاز شمال آفریقا:** هرچند در نتیجه بحران شمال آفریقا، ۱/۵ میلیون بشکه در روز تولید نفت لیبی را از بازار خارج شد، اما مهمترین تهدید عرضه انرژی اروپا، احتمال اختلال در عرضه گاز (LNG) این منطقه به این اتحادیه می باشد. کشورهای این منطقه جمعاً یک سوم گاز وارداتی اروپا را تامین می نمایند. میزان واردات گاز اروپا از شمال آفریقا طبق آمارهای BP (۲۰۱۱، برابر) با ۲۰/۱ BCM بوده که عمدتاً از الجزایر صورت می گیرد. این امر با توجه به این احتمال که کشور الجزایر در معرض شروع احتمالی اعتراضات بهار عربی است، تهدیدات جدی در امنیت عرضه گاز به EU ایجاد می نماید.

- **تهدید وجود عرضه پایدار و کافی برای کریدور جنوبی اروپا بدون ایران:** علاوه بر موارد فوق، امنیت عرضه گاز به اروپا از کریدور جنوبی نیز به خطر افتاده است. عدم تعیین رژیم حقوقی دریای خزر سبب عدم امکان پذیری اتصال ترکمنستان از طریق خط لوله برنامه ریزی شده ترانس خزر به آذربایجان- گرجستان- ترکیه (نوباکو) خواهد شد و این خط لوله را با بحران عدم وجود منابع گازی مطمئن (در غیاب ایران که مورد تحریم های غرب قرار گرفته است) می کند. بدون عرضه گاز ایران (به دلیل تحریم ها)، ترکمنستان (مشکلات رژیم حقوقی خزر در طرح ترانس کاسپین) و عراق (معضل امنیت و عدم توسعه منابع گازی)، پروژه کریدور جنوبی اروپا تنها باید متکی به تولید میدان شاه دنیز-۲ در آذربایجان باشد که در خوشبینانه ترین حالت توانایی صادرات ۱۰ میلیارد مترمکعب تا ۲۰۱۹ به اروپا را خواهد داشت که اهمیت چندانی در کاهش وابستگی به روسیه نخواهد داشت. بنابراین، بدون وجود ایران، ترکمنستان و تا حد بسیار کمتری عراق (به دلیل محدودیت منابع و موضوع امنیت)، پروژه کریدور جنوبی شکست خواهد خورد.

- **تهدید وجود محدودیت در تولید جهشی گاز شیل:** بسیاری از تحلیلگران معتقدند که افزایش گسترده گاز شیل در ایالات متحده می تواند در اروپا تکرار گردد. در این راستا شرکت اکسون موبیل در

تحلیل تاثیر بحران روسیه-اکراین بر بازار گازی اروپا

مجارستان، لهستان و با همکاری شرکت وینترمارشال در آلمان در جستجوی توسعه منابع گاز شیل می باشد. شرکت هایی از جمله کونوکو فلیپس نیز بطور خاص در لهستان به فعالیت می پردازد. استات اوپل به همکاری با شرکت Chesapeake Energy - برجسته ترین تولید کننده گاز شیل در ایالات متحده - پرداخته و در این راستا بخشی از دارایی های این شرکت را در ایالات متحده خریداری نموده است. در این راستا شرکتهای توتال، بی پی و استات اوپل با سرمایه گذاری مشترک ۱۰/۸ میلیارد دلاری با Chesapeake Energy وارد بازار گاز شیل ایالات متحده شده اند. شرکتهای دیگر اروپایی چون انی و OMV نیز به این عرصه توجه داشته اند.^۳ به رغم فعالیت های نوظهور اروپا در زمینه گاز شیل، این اقدامات در مراحل اولیه توسعه خود می باشند و نتایج اولیه اقدامات در برخی نقاط با نتایج منفی روبرو بوده است. مثلاً شرکتهای اکسون موبیل و OMV به دلیل عدم حصول نتایج امیدوارکننده در Maka در مجارستان در فوریه ۲۰۱۱ اعلام کردند که از ادامه این پروژه اکتشافی منصرف شده اند. بنابراین، هرچند در سال ۲۰۱۰ و ۲۰۱۱ برخی کشورها اولین چاههای آزمایشی خود را حفر کرده اند اما توسعه سریع تولیدات گاز شیل طبق پیش بینی های بانک مورگان به میزان bcm۳۰ در سال ۲۰۱۵ و bcm۱۲۰ در سال ۲۰۲۰ بسیار خوشبینانه است. در بلند مدت می توان به چشم انداز گاز شیل در بازار گاز اروپا امیدوار بود، اما در بازه های کوتاه مدت تولیدات گاز شیل اروپا تاثیر چندانی بر بازار گاز اروپا نخواهد داشت. از نظر موسسه مشورتی ارنست & یانگ، گاز شیل اروپا از یک روند تکاملی پیروی می کند و نه جهشی در تولید که سبب تغییرات جدی در بازار گاز اروپا تا ۲۰۲۰ گردد.^۴ دلیل این امر ترکیبی از محدودیت های اقتصادی(مهمترین مانع)، موضوعات محیط زیستی، محدودیت مالی و مانع مخالفت افکار عمومی است.^۷

1 - اروپا چه خواهد کرد؟

3 . Shelton Matthew(2010) Shale gas in Europe: A revolution in the making? Available At:<www.gasstrategies.com/files/files/euro%20shale%20gas_final.pdf>

4 . Ian(December,2011). Op.Cit. and; Beckman Karel (May,2011) 'Shale gas will not be as important in Europe as in the US'. Available At:<http://www.linkedin.com/news?viewArticle=&articleID=513770001&gid=3676376&type=member&item=53342510&articleURL=http%3A%2F%2Fbit%2Eily%2FkHJB8j&urlhash=n1l-&goback=%2Egde_3676376_member_53342510>

5 . Lewis Ian(December,2011)No Revolution For European Shale Gas. The Economist Petroleum. Available At:<http://www.petroleum-economist.com/Article/2946198/No-revolution-for-European-shale-gas.html>

6 . Lewis Ian(November,2011)Uk shale War Heats Up. The Economist Petroleum. Available At:<http://www.petroleum-economist.com/Article/2939885/UK-shale-war-heats-up.html?edit=true>

7 . Wilson William(July,2011)Public Backing Vital For EU Shale Gas. The Economist Petroleum. Available At:<http://www.petroleum-economist.com/Article/2860240/Public-backing-vital-for-EU-shale-gas.html?edit=true>

تحلیل تاثیر بحران روسیه-اکراین بر بازار گازی اروپا

با توجه به موارد فوق، بحران روسیه-اکراین منجر به یک تصمیم راهبردی اروپا در زمینه انرژی وارداتی خود می شود و آن تقویت شدت تلاش های این اتحادیه در کاهش وابستگی به گاز روسیه می باشد اما با محدودیت های عملیاتی در متنوع سازی منابع و مسیرهای وارداتی خود روبرو است. قابل پیش بینی ترین سناریوها برای اروپا توسعه پایانه های واردات ال ان جی برای بهره گیری از فرصت کاهش واردات ال ان جی آمریکای شمالی و نیز تاکید بر پروژه کریدور جنوبی با مشارکت عرضه کنندگان مطمئنی نظیر ایران می باشد. به نظر می رسد که به دلیل مشکلات حقوقی دریای کاسپین و ابهام در پیوستن ترکمنستان به این پروژه، کریدور جنوبی با تکیه بر گاز میدان شاه دنیز آذربایجان و بدون عرضه کننده پایداری نظیر ایران نمی تواند بدیل ارزشمندی برای تحقق هدف متنوع سازی منابع و مسیرهای واردات انرژی اتحادیه اروپا باشد.